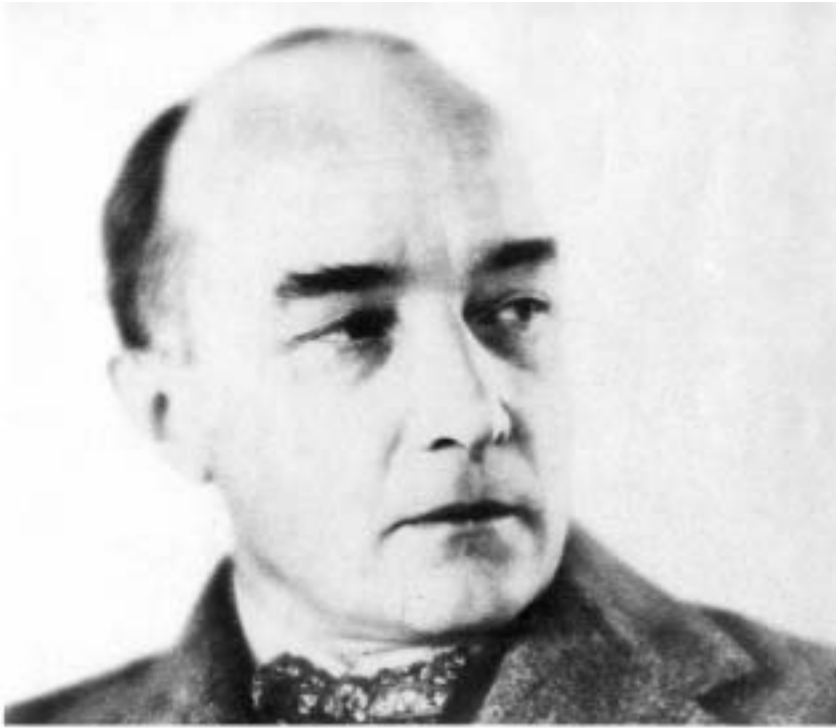

ROBERT MUSIL

Önéletrajzi jegyzetek

Részlet a naplófüzetekből

Musil műhelynaplói

Musil 1899-től 1941-ig folyamatosan jegyzetfüzetekbe írta fel gondolatait, benyomásait, terveit, aforisztikus észrevételeit és naplószerű feljegyzéseit. Rendszerint több füzetet is használt párhuzamosan, így azok időben – már amennyire datáltak egyáltalán a jegyzetek – gyakran átfedik egymást. Összesen 35 füzetéről tud a Musil-filológia, ezeknek a hagyatékban fennmaradt anyagát tartalmazza a *Tagebücher* (Naplók) című kiadvány, amely Adolf Frisé szerkesztésében 1976-ban jelent meg először. Frisé adta a kötetnek a *Naplók* címet is, noha a jegyzetfüzetek valójában nem hagyományos értelemben vett naplók. A *Naplók* inkább annak a szüntelen gondolati kísérletezésnek voltak a mindennapi írásbeli eszközei, amelynek letisztultabb, kiérleltebb formái elsősorban az esszék, de végeredményben maguk az irodalmi művek is. Amolyan műhelynaplókról van szó tehát, amelyek viszonylag keveset árulnak el Musil privát életéről, emberi kapcsolatairól, de

annál többet szelleme működéséről, olvasmányairól, nagyjából maradt írói ötleteiről és terveiről. A feljegyzések általában hevenyészettek, vázlatosak, töredékesek, Musil nem kiadásra szánta őket, és ezért gyakran még a Musil-ismerők számára is nehezen értelmezhetőek. Frisé a *Naplók* szövegét tartalmazó, több mint ezer oldalas kötet mellé egy még vastagabb kommentárkötetet is kiadott, amely sok segítséget nyújt a homályos részletek, az életrajzi és kortörténeti vonatkozások megfejtéséhez.

A pozsonyi Kalligram Kiadó Robert Musil válogatott műveinek sorában most a *Naplók*-ból készül bőséges válogatást megjelentetni Györffy Miklós fordításában. A válogatás, amelyet Földényi F. László készített, a naplószövegek mintegy

65 százalékát tartalmazza. A kimaradt szakaszok olyan feljegyzésekből állnak, amelyek sem a művek, sem az életrajz, sem a kor megértéséhez nem visznek közelebb: matematikai vázlatok és számítások, újságcikkek kivonatai, újságokból és könyvekből kiírt idézetek, címlisták, névjegyzékek, bibliográfiák, statisztikák, a német szerkesztő számára is megfejthetetlen utalások stb.

Az itt közölt naplórészlet azok közül való, amelyek viszonylag folyamatosan olvashatók, és még a Musilt kevésbé ismerők számára is könnyen érthetőek. Voltaképpen emlékező-összegző önéletrajzi jegyzetek az életpálya végéről. Hitelesen reprezentálják a napló egészét és Musil személyiségét annyiban, hogy azt a szenvtelen, analitikus elmét állítják elének, aki a jegyzetfüzeteiben önmagát is mindig úgyszólván mint idegen tárgyat szemlélte. Hogy ez-e az igazi Musil és hogy mi, az olvasói mit szólnak ehhez, ez a *Naplók*-nak az a vég-ső titka, amelyért érdemes olvasni őket.

Györffy Miklós

A 33. naplófüzetből (1937– kb. 1941 végéig)

1) Szerencseszámok és -színek: Gyanús ügy. A 6-os mint szerencseszám onnan ered, hogy november 6. a születésnapom, és június 6. hosszú ideig a névnapomnak számított. A sárga mint szerencseszín onnan ered, hogy apa sokat mesélt hátsalovairól, mégpedig sárgákról, mert előszeretettel választott olyanokat, kiváltképpen fakópej lovakat. (Ön- és idegenszeretet?)

Emlékszem egy lóversenyjátékra, egy akadályokat ábrázoló táblára, és az ónból készült lovakra, amelyek előrehaladásáért dobókockát kellett vetni: és kiderült, hogy az 5-ös számmal többször volt szerencsém, mint a 6-ossal. Ez zavart okozott, amely a mai napig nem simult el. (...)

3) [1]-hez:] Ebben az erős önszeretet, és jóval kevésbé – mint szeretném mindjárt hozzáfűzni – a mások iránti szeretet megnyilvánulásait lehetne látni, ami aligha teljesen helytálló. Magam is szeretném tudni, hogy van ez. Másokat én is csak ritkán tudtam szeretni, de azokat annál hevesebben: boldogtalanság attól a képzettől, hogy apám halandó – honvágy Eisenstadtban – a Valerie-élmény – Martha. De a kislánnyal, akit hazahoztam az óvodából, egy másik komponens beavatkozása rajzolódik ki. Az önmagam iránti szeretetet igen korán keresztülhúzta valami: az első lódtítások hőse, az öltözködés hiúsága és a hozzá való viszonyom.

4) Írói pályafutásom két legszebb pillanata, nem tudom, hogy azok voltak-e, de így maradtak meg az emlékezetemben:

Felhagytam a mérnöki pályával, Stuttgartból Berlinbe mentem, beiratkoztam az egyetemre, készültem a gimnáziumi érettségire vagy már túl voltam rajta, mindenestre nem nagyon látogattam az előadásokat, és az időt arra fordítottam, hogy befejezzem a Stuttgartban elkezdett Törleß növendékét. Amikor elkészültem vele, több kiadó köszönettel visszaküldte és elutasította a kéziratot. Köztük a Diederichs-Jena, aztán emlékszem még a mindeni Brunsra és a berlini Schuster und Löfflerre is. Olyan kiadók voltak, főleg az első kettő, amelyeket gyermekien lelkes érzésekkel választottam ki,

és mint a gyermekeknél, a szimpátia nem kellő ismereteken alapult. Kissé megdöbbenett, hogy mind a három, és mind a három egyforma röviden, megvizsgálta és elutasította. Annak idején költő is akartam lenni, és a filozófiai habilitációt is be akartam nyújtani, és bizonytalan voltam tehetségem megítélésében. Ezért úgy döntöttem, hogy egy tekintélyt kérek meg véleményalkotásra.

Választásom Alfred Kerr-re esett, és volt ebben valami különös. Talán olvastam néhány kritikáját, amelyek annak idején a berlini *Tag*ban jelentek meg, és írásmódja mögött, amely nekem mint dél-németnek különösen

manírosnak tűnt, és idegen farsangként egyszerre vonzott és taszított, a nyelv és az ítéletek megalapozottságát éreztem; de azt hiszem, az igazi ok az volt, hogy ismertem a Duséról írt könyvecskéjét, amely a Barth kiadó *Die Fruchtschale* című gyűjteményében jelent meg, de még csak az sem, hanem emlékszem, mindössze három-négy mondat kis csoportja keltette fel „hozzátartozásom érzését”. Ezt a könyvecskét még Brünneben olvastam, és emléke összekapcsolódik bennem az „Esplanade”-dal, egy fákkal beültetett útszakasszal, amelynek egyik oldalán oda, a másikon vissza járt fel-alá a népség vasárnaponként katonazene kíséretében. Hogy ez miért függött

össze a Duséról szóló könyvvel, már nem tudom, de arra, azt hiszem, jól emlékszem, hogy világosszürke volt a könyv, kis kvarto formátumú, címlapján arany nyomású betűkkel (utánanézni!), és ugyanúgy összefüggött az Esplanade-dal. Valahogy így lehetett: a borzalmas, unalmas vasárnapokon ott próbálkozott az ember érintkezni az étellel, és minden úgy volt, ahogy a kisebb városokban lenni szokott, és valószínűleg a hónom alatt vittem magammal a könyvet, hogy érdekes fiatalembernek látszszam. Ily módon jutottam el Alfred Kerrhez. (...)

8) Apám gyakran megkért, magyarázzam meg neki, mivel foglalkozom: soha nem voltam rá képes. Még ma is így vagyok ezzel; ha meg akarnám magyarázni valakinek az érzelméről szóló fejezeteket, amelyeken már oly régóta és most már kis híján sikerrel dolgozom, azonnal összezavarodnék és megrekednék. Önszeretettel nézve ez a TNE alaptulajdonsága lenne, a különbség az olyan írókhoz képest, akik mindent világosan látnak

maguk előtt, az „alakító” gondolkodás a merőben racinális helyett. De ez egyben életem nagy homályossága is. Aligha lehet homályos elmének nevezni engem, de tiszta elméjű sem vagyok. Elnézéssel: erős bennem a tisztázó képesség, de a homályos csak részletenként enged a felvilágosításnak.

Apám nagyon tiszta fejű volt, anyám viszont sajátosan zavarodott. Mint az alvástól összekuszálódott haj egy csinos arcon.

9) A *Feketerigó*ban nem sikerült kifejezmem anyám erősségét, amelynek látszólag semmi állaga nem volt. De Lewinnel azt lehetne mondani: erős feszültségek voltak benne; gyakran magas érzelmi nyomás rejlett a reakciói mögött, és az nemes és szimpatikus alapelvekben stabilizálódott. Sajnos „idegességének” zsákmánya is lett.

10) A politikához való viszony.

Reising, Boineburg: a mai diktátorok in nucleo. A „tömeg”-nek mint leigázandó lénynek a felfogása is. 17 és 20 között közvetlen vonzalom a Gentz-elvhez. A gátlástalan szellemi individuum.

És ma megint ugrásra készen állok, hogy a jelentékeny egyént elvlasszam az összességtől. Ami természetesen lehetetlen, mert még a zseni is többet köszönhet a többieknek, mint önmagának. (Helyesebben: összemérhetetlen, de mindkettő nélkülözhetetlen hozzá.)

Periférikusan az osztály diktátorai közé tartoztam.

A szülői házban ritkán volt szó politikáról.

Nem akarok még bíraskodni magam fölött, csak mérlegelni akarom, mi hogy volt.

A gyermek félelme az oroszoztól és a munkásoktól hatástalan maradt. Mérlegelésre érdemes mindenestre, hogy olyan jó emberek, mint a szüleim, a sztrájkoló és nyugtalan munkásokat eleve gonoszoknak tartották. Hogy örültek, mikor katonaságot vezényeltek Steyrbe.

A katonai intézetben milyen volt a politikához való viszonyunk? A forradalmakat zürzavarnak tartottuk; én legalábbis a legkevésbé sem szimpatizáltam a franciával. (Pedig alig befolyásoltak bennünket.) Azt hiszem, Napóleon alakjának meghatározó befolyása volt; nem a személyének, amelyről még ma is túl keveset tudok, hanem a benne testet öltött világmegvetésnek, erőnek stb. Töprengés közben eszembe jutott, hogy ezenkívül alighanem esztétikai mozzanatok a leginkább meghatározók. A kürtök ünnepélyes fúvása, a dobok pergése, a zárt alakzatú tömeg. Nem voltunk sem dinasztikus, sem különösebben hazafias érzelműek; de bizonyos pillanatokban összeborzongott az ember. Miféle kilátás ez a mai Németországra nézve?

Később Brünnben bizonyára a fiatal ember kívülállása okozta, de persze józan megfontolások is, hogy szimpatizáltam a szocializmussal, úgyhogy első irodalmi fellépésemként kis híján a Volksfreund színikritikusa lettem. Micsoda tréfája a sorsnak, hogy a színházi bizottság ebben a pillanatban tiltotta el a lapot az ülésétől! A látogatás Czech képviselőnél, az előadás a munkásotthonban; áporodott atmoszféra: esztétikai mozzanatok itt is tisztítóak-döntőek voltak.

12) Hevességgemmel, amely anyám hevességének volt ugyan reflexe, de ingerlékeny öntudatommal is összefüggött, sok gondot okozhattam szüleimnek. Ezzel magyarázható, hogy bár egyébként elkényeztettek, mégis a katonaiskolába írtattak be, amely valójában nem nevelőintézet volt. Nehezen nevelhető gyermek voltam tehát, és ma már tudom, milyen tehetetlen ezzel szemben az ember, azok nélkül az időközben eléggé általánossá lett ismeretek nélkül, amelyek korunk csakugyan nagy teljesítményei közé tartoznak.

13) Szüleim halála után Martha és én meg akartuk tartani lakásunkat, és át akartunk költözni Brünnbe. A háziúr azonban, aki néhány évvel azelőtt cserélődött, igényt tartott a lakásra. Meggazdagodott kereskedő volt, egy okos, szerény, komoly zsidó, aki szilárd eltökéltséggel járta a maga útját: felkeresett, előadta szándékát és a mellette szóló érveit. Én jogi útra tereltem az ügyet, első fokon elvesztettem a pert, és akkor föladtam a tervet. Főlösképpen háborgattuk mi, vándor romantikusok a megfontolt férfit, és megkaptuk érte a leckét.

14) El tudom képzelni, hogy egy parasztasszonyt veszek feleségül, és nem túl rossz (de azért persze rossz) paraszt válik belőlem. Ha így napról napra ott lennének körülöttem a többiek, ki álám, ki fölém rendelve, a benyomások hamarosan súlyuk és nyomásuk szerint rendeződnének el. Így létrejöhetne egy kítűnő realiztikus költői mű, amelyben minden megengedett és laza. De nem az élet egyszeri teljesítménye maradna ez? Az irodalom szempontjából igen gazdaságtalan eljárás lenne. A gondolat-költők gazdaságosabbak az étellel. Ezt ritkán emelik ki. Vö. tanulmányomat az irodalmárról és az irodalomról.

15) Úgy bánok az étellel, mint valami kellemetlen dologgal, amelyet dohányzással lehet átvészelni! (Azért élek, hogy dohányozzam.)

16) Félek, hogy a hűségem is élni-nem-akarás. Itt, vagyis Thalhofban – feljegyzéseimet bizonyára datálnom

kell. Egyelőre Thalhofban készülnek, 1938 júniusában, júliusában és augusztusában – volt itt egy magyar bárónő, kezdetben azt hangsúlyozta, hogy egyedülálló nő, és senki-vel sem érintkezett, cigarettázott, és az egész napot egy fél-reállított nyugszékben töltötte. Szája festett volt ugyan, de mintha fel lett volna hasítva, azt hiszem, igen szép nő volt, mindenesetre érzéki – és kihívó. A vaginát juttatta az ember eszébe; igaz, csak azután, hogy hozzászókkott az egész nőhöz. Mert groteszkül hatott kissé pisze orrával, festett szőke hajával és feldúlt szemüregével, amely valami bűnről vagy szenvedésről árulkodott. Első pillantásra egykori szépségnek látszott, aki hiába próbálta kitatarozni magát. Először akkor láttam másnak, amikor igen könnyű strandruhában jött le a kertbe az ebédhez. Olyan szép volt az alakja, mint, mondjuk, egy 40 éves lucfenyő. Tökéletes a talpától az álláig. A mellére nézve mindenesetre nem igazodtam el. Valamivel nagyobb volt, mint a telt közepes méret, és sejtésem szerint hosszúkasan kerekded. A láthatólag minimálisra szorítóknadrágkosztüm ezt nagyon ügyesen elbizonytalanította. De el ne felejtsem: a fehér bőre gyönyörű szép volt. Ebből ítélve a nő biztosan nem volt még negyven éves; de lehet, hogy csak harminc volt.

Mindezt mellékesen mondom el, csak épp hogy rögzítsem, mert eszembe jutott; de más a témám. Csakhamar észleltem, hogy ez a nő, aki nagyon unatkozott, „észrevett” engem, és tudta rólam, hogy én is őt. Tekintetünk minden találkozás alkalmával súrolta egymást. Nagy volt a valószínűsége, hogy nem sok időt töltünk a várakozással, ha egyedül vagyok. És ekkor azt mondtam magamban: hiszen csak meg kell szólítanod. Ő majd kitalál valamit, ami felvisz a szobájába, vagy te találsz ki valamit, ami kipuhatolja a készségét. Ha már annyira vagytok, már csak az a feladat, hogy a bukásban megőrizzetek némi tartást. És mindezt nagyon elevenen láttam magam előtt. Az élet olyan egyszerű és készsleges. Ekkor megértettem ebből: ugyanúgy akarhatnám, hogy ne akarjak semmit. És hogy, mint mondtam, a hűség egyebek közt nem más, mint az, hogy az embernek nincs kedve élni. (Mellesleg: elhatároztam, hogy erre a példára gondolkok a kétféle szenvedélyes személy, az appetitív és bensőségesített megkülönböztetésénél.) (...)

18) Úgy látszik, természetes fejlődési utamnak így kellett volna alakulnia: a grazi docentúra elfogadása. Az unalmas asszisztensi tevékenység türelmes viselése. A pszichológiai és filozófiai fordulat szellemi átélése. Aztán, jóllakottan, természetes elszakadás és kísérlet az irodalomra való áttérésre.

Miért nem így történt? Hogy a házasságkötés előtt nem akartunk Grazba menni, ezen segíteni lehetett

volna. Döntő volt, hogy naiv reményeket fűztem írói karrierem további alakulásához. Hogy egyáltalán nem tudtam, milyen nagy veszély az életben, ha az ember nem használja ki az esélyeit. (Provinciálisan nagyszerű, ábrándosan nagyszerű, biztonságos ifjúság következménye.) Az tisztességes volt, hogy nem éreztem magam elég járatosnak a pszichológiában, és nem sok kedvem volt a pszichológiai kísérletezéshez; már Berlinben távol tartottam magam az intézeti munkától. Az viszont ostobaság, hogy a legkevésbé sem ismertem el magamra nézve érvényesnek az elképzelést: az ember nagy energiával beledolgozza magát abba az anyagba, amelyet az élet az útjába sodor, helyette nagy energiával csak azzal foglalkoztam, amit magam szemeltem ki magamnak. Fontos: alighanem mindig etikával akartam foglalkozni, de nem tudtam, hogyan férközzem hozzá nekem megfelelő módon. Más szóval: túlságosan keveset tanultam! – hiszen Scheler rátalált a hozzá vezető útra! – Azt képzeltem, fontosabb, hogy amit az ember akar, azt magából merítse, és csak ellenőrzésül és kiegészítésül folyamodjon tanácsért. Mihelyt teherpróbának vetett alá az élet, ez összeomlott. Úgy is lehetne mondani: a fantasztá elgáncsolta a gondolkodót. Valamivel később még egyszer rátérhettem volna természetes utamra, ha mint könyvtáros a szükséges gyűjtemény nélkül nem kínlódtam volna költészettel, hanem azt mondtam volna magamban, lehet valaki tudós az egyetemen kívül is. Idő és könyvtár rendelkezésre állt. Én azonban a költőre helyeztem a hangsúlyt, és bár igyekeztem érintkezésben maradni a pszichológiával, elsodródtam tőle. Ok: az érdeklődés megoszlása, ahol is a nagyobbik rész a költészetnek szólt. A második ok, amely az első esetben is a lényeges volt: határozott cél nélkül nem vagyok expeditív, de még azzal sem mindig. Melankolikus sűrűség. Hiányzik belőlem a kíváncsiság, hogy „megismerjem” azt, ami történik, holott a tudósnak erre nagy szüksége van. Soha nem „néztem körül” szellemi környezetemben, hanem mindig magamba dugtam a fejemet.

Másik oldal: ha nem működtem volna közre a *Der Lose Vogel*ban és nem fogtam volna bele a *Rajongókba*, hanem tanultam, kivonatoltam, sőt publikáltam volna, valószínű, hogy elszakadtam volna az irodalomtól, és egyfajta Andrian lett volna belőlem. (...)

24) Tilos költővé lennem Ausztriában: Apám – l. 3) – egész gyermekkorát és ifjúságát Grazban élte le, ott járt iskolába, az elemi iskolától a mérnöki vizsgáig, egész életében grazinak érezte magát, és az volt a legnagyobb fájdalma, hogy sohasem hívták meg az ottani Műszaki Egyetemre. De véletlenül

Temesvárott, született és Brünnben halt meg mint kényszerű csehszlovák állampolgár.

Az ő apja java férfikorában jött Grazba, azt választotta hazájának, itt volt orvos, és aztán mint mezőgazda telepedett le a város közelében egy birtokon. De a morvaországi Rychtarowban született.

Apám anyai nagyszülei Salzburgban éltek, és ott is haltak meg, apai nagyanyám ott született.

Anyai nagyanyám Salzburgban van eltemetve, úgyhogy három ősöm fekszik az ottani temetőben.

Anyám Linzben született.

Az ő apja a linz–budweisi vasút négy építőjének egyike volt, később a vezetője, és még ma is emlékszem a szép kertben álló úri házra, ahol anyám született és egész gyermekkorát töltötte. De ez a nagyapa, aki tehát nem csekély szerepet játszott Linz helytörténetében, Csehországban született.

Én magam Klagenfurtban születtem.

Gyermekkoromat Steyrben töltöttem, amelynek nyelvjárása a létező legvaskosabb felső-ausztriai volt, amit csak kívánhat magának az ember.

Még Rosegger is beházasodott rokonom volt.

Ám a szövetségi tartományok egyike sem tart rám igényt. (...)

25) Tulajdonképpen miért is nem? Mert túlságosan provinciálisak, hogy ismerjenek, és sehol egy családtag, aki segítene benne. De hát, lám, a Német Költőakadémiába sem vettek fel. Állítólag amikor egy kisebbség javasolt, a többség azzal a furcsa indoklással utasított el, hogy túlságosan intelligens vagyok, semhogy igazi költő lehetnék.

Úgy látszik tehát, van bennem és az életemben valami, ami itt hallatja a szavát. „Begombolt zsebű ember...!” De hát lehet paktálni ezekkel az emberekkel!?

Ha valaki barátságosan közeledik hozzám, azt mégsem méregetem olyan szigorúan, mint valami idegent. Olyan következtetlenség ez részemről, amelyet még meg kell vizsgálnom.

Ugyanolyan közönyösen vagyok barátságos, mint barátságtalan. Csak periférikusan vagyok az. Tudok nagyon jóindulatú lenni; de csak a megfelelő feltételek mellett? Egész életemben kiegyensúlyozatlan voltam stb. (...)

27) Ironikus bevezetés: mivel a kritika tilos, az önkritikának kell átadnom magam. Nem fognak megütközni rajta, mert Németországban ez ismeretlen.

28) Hiába, naiv meggyőződés, hogy a költő az emberiség feladata, azonkívül nagy költő szeretnék lenni. Milyen önmagam előtt is jól titkolt önimádat!

Györfy Miklós fordítása